

Ge Norden en chans!

Föredrag på Nordisk folkrikssdag 2020, Kungälv, lördag 12 september 2020

Först något om vem jag är

Jörgen Bengtson, Hudiksvall, är företagare inom journalistik, marknadsföring, organisationsutveckling och besöksnäring. Jag har bakgrund som chefredaktör för Hudiksvalls Tidning och initiativtagare till bildandet av Föreningen Nordens ungdomsförbund, vars första ordförande jag var i fyra år, föreningen Alternativ till EU, föreningen Fritt Norden Sverige och den tvärpolitiska listan EU-motståndarna i EU-parlamentsvalet 2004. Jag är författare till skriften "Ge Norden en chans!". Jag är politiskt förtroendevald för Centerpartiet i Hudiksvalls kommun och Region Gävleborg.

Kära nordiska vänner!

Coronapandemin skapar nya gränshinder

Nordens stater har aldrig i modern tid haft stängda gränser mot varandra. Coronapandemin har i ett slag rivit den unika nordiska passfriheten, som är mycket av symbolen för Nordens unikum: fem självständiga stater och tre självstyrande områden i ett unikt nära samarbete, utan någon motsvarighet i resten av världen.

Ett sätt att illustrera stängda gränser i Norden är att titta på villkoren för att passera mellan länderna. Svenska Yle rapporterade denna vecka, vecka 37, "Konstaterade coronafall per 100 000 invånare i Norden och Estland de senaste 14 dagarna", siffrorna gäller 8 september 2020: Alla nordiska stater har gränskontroller mot övriga Norden. Alla nordiska stater utom Sverige har rätten att fritt passera gränsen kopplad till konstaterade coronafall per 100 000 invånare. En enkät som nordiska Gränshinderrådet publicerade i veckan (7 september 2020) visar coronapandemin gjort att vi fått 34 nya gränshinder för fri rörlighet i Norden. Över 80 procent av de svarande – som representerar 70 000 personer som dagligen arbetspendlar över någon nordisk gräns – säger att dessa nya gränshinder skapar problem.

Vi är så långt ifrån en nordisk passunion från 1 maj 1958 som vi kan komma. Wikipedia (9 september 2020, sv.wikipedia.org/wiki/Nordiska_passunionen) beskriver passunionen väl:

"Den nordiska passunionen är ett mellanstatligt gränskontrollsamarbete mellan de nordiska staterna Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige, inklusive de autonoma områdena Färöarna och Åland. [...] Samarbetet består av två delar, den ena rör nordiska medborgares rätt att röra sig fritt inom Norden utan pass, annan typ av resehandling eller uppehållstillstånd, den andra rör avskaffandet av gränskontrollerna vid de inre gränserna mellan de nordiska staterna. Dock kan tullkontroller och tillfälliga

gränskontroller förekomma.” [...]

”Stora delar av den nordiska passunionens bestämmelser är i praktiken ersatta av Schengensamarbetet [...] Dock ger den nordiska passunionen mer långtgående rättigheter till nordiska medborgare än vad Schengenregelverket ger unionsmedborgare. Till exempel måste unionsmedborgare som reser inom Schengenområdet [...] inneha en giltig resehandling som styrker medborgarskapet (pass eller nationellt identitetskort), medan nordiska medborgare endast behöver inneha en giltig legitimationshandling. [...] Enligt de nordiska överenskommelserna behöver nordiska medborgare inte inneha giltig resehandling eller legitimationshandling vid resa till en annan nordisk stat om de egna medborgarna i den staten inte behöver det.”

I princip ska det vara samma rörelsefrihet inom Norden som inom ett nordiskt land. Här kan dock reseföretag ställa krav på id-kontroll och annat, som i praktiken begränsar den fria rörligheten, vid incheckning på flyg samt vissa tåg- och färjeförbindelser.

EU på väg bli förbundsstat

När vi pratat om Norden kommer vi utsökt in på Europeiska unionen, EU. Observera jag säger vad EU är, en ”union”, inget annat. EU är inte en fullgången statsbildning som USA. Men i coronapandemins och dessförinnan eurokrisens kölvatten tar EU jättekiv mot en finanspolitisk union och därmed statsbildning.

EU fortsätter därmed sin utstakade väg mot EU-staten, från Romfördraget 1957, via Europeiska enhetsakten 1987, Maastrichtfördraget – fördraget om Europeiska Unionen 1993, EMU och euron 2002, Lissabonfördraget 2009 och nu EU:s krispaket 2020.

Det EU som Sverige, Finland, Norge och Åland tog ställning till i folkomröstningar 1994 var ett helt annat EU än det vi har i dag.

Då, liksom nu, finns Norden med i debatten som ett alternativ, eller del av ett alternativ, till EU-staten.

Då, liksom nu, är världen större än EU.

Då, liksom nu, är Norden mycket närmare de enskilda nordiska länderna än EU.

Ett mycket starkt medel för att uppnå en sammanhållen stat är en gemensam valuta. Det visar utvecklingen i USA och Tyskland. Båda började sin statsutveckling utan gemensam valuta och blev fullbordade stater först när den gemensamma valutan var införd.

- I USA tog det hela 146 år att fullborda valutaunionen, från kongressens ensamrätt 1789 att präglade mynt – men inte sedlar – via centralbankssystem, Federal Reserve System, som blev fullt utbyggt först 1935.

- I Tyskland tog det 41 år att fullborda valutaunionen, från tullunion, Zollverein, 1834, via standardiserade mynt mellan delstaterna och fasta kurser mellan thalern, sydtyska gulden och österrikiska gulden 1857 till en enhetlig valuta, mark, 1875.

- I EU tog det bara 12 år att fullborda valutaunionen, från EMU etapp 1 1990 till euron som valuta 2002.

Med en gemensam valuta följer oundvikligen en gemensam finanspolitik och därmed statsbildning – eller krasch för valutan. Det lär oss historien. Det finns inget bestående mellanting, som EU varit sedan eurons införande.

EU har statens byggstenar

EU har de flesta **strukturella byggstenar** som en stat har:

- **Konsoliderade fördrag som tillsammans formar en författning.**
- **Yttre gräns**, förbud mot gränskontroller inom EU och gemensamma utåt för Schengenländerna – även om gränskontroller tillfälligt kommit tillbaka under flyktingvågen 2015 och coronapandemin 2020.
- **Parlament** med två kamrar i form av Ministerrådet och EU-parlamentet.
- **Regering** i form av EU-kommissionen.
- **Stark beslutsmakt.** Ministerrådet fattar majoritetsbeslut i de flesta frågor; minimal nationell vetorätt.
- **Regeringschef**, ordförande för EU-kommissionen, med stark ställning, "EU-kommissionens ordförande".
- **President**, ordförande i Europeiska rådet, "Europeiska rådets president".
- **Utrikesminister** till gagnet om än inte till namnet, "EU:s utrikesrepresentant".
- **Högsta domstol**, EU-domstolen, stor överprövning av nationell rätt samt uttolkning av EU-rätten.
- **Polis**, federal polis som är i sin linda.
- **Militär**, som är i sin linda men under uppbyggnad.
- **Centralbank** med enhetsvalutan euro, samlad penning- och räntepolitik.
- **Gemensam finanspolitik för euroområdet**, som följer på havererad stabilitets- och tillväxtpakt och accelererar med coronapandemins krispaket.

EU har de flesta **symboliska byggstenar** som en stat ha:

- **Nationaldag**: Schumandagen den 9 maj.
- **Nationsflagga**: Tolv gula femuddade stjärnor på blå botten, som från början är Europarådets flagga.
- **Nationalhymn**: Preludiet till fjärde satsen av Beethovens nionde symfoni.
- **Valspråk**: "Förenade i mångfald".
- **Valutan**: Euron.

Nordiska samarbetet har gått i stå

Det nordiska samarbetet har gått i stå sedan Sverige och Finland blev EU-medlemmar 1995. Nu är det närmast finsk jenka – två sparkar framåt, ett hopp tillbaka och tre hopp framåt. Det går alltså framåt, men har också bakslag.

Tittar vi bakåt i det nordiska samarbetet, ser vi att det är kantat av spektakulära misslyckanden:

- 1949 blev det inget skandinaviskt försvarsförbund.
- 1959 blev det ingen nordisk tullunion.
- 1970 blev det ingen ekonomisk-politisk gemenskap Nordek.
- 1973–1995 blev det ingen nordisk samling, vare sig utanför eller i EU, utan tre av fem nordiska stater blev EG-EU-medlemmar.

Trots dessa och andra misslyckanden växte samarbetet i Norden till världens mest framgångsrika samarbete så länge bara ett land, Danmark, var EG-medlem och EG accepterade Norden-samarbetet.

1994 stod Norden inför ett vägval. Sverige, Finland och Åland slog följe med Danmark i EU. Därmed såg många det nordiska samarbetets öde som beseglat. Bilden är dock inte så hopplös som den kan te sig. För vad som hänt genom tillkomsten av euron, är att vi åter har en situation där fyra av Nordens fem stater står utanför den fulla EU-integrationen. Vi har sedan 2002 en situation som påminner om den vi hade 1973–1994, då ett land, Danmark, var en del av EG-systemet och övriga stod utanför. Nu har Finland motsvarande roll.

EU genomlider nu åter en av sina många kriser i historien. I det här perspektivet finns det skäl att åter påminna om Norden och peka på ett fördjupat samarbete i Norden som alternativ för Norden istället för ett fördjupat unionsbygge i EU.

Den svenska debatten om Norden och EU fick nytt bränsle i Sverige genom framför allt samhällsdebattören Gunnar Wetterbergs förslag om Förbundsstaten Norden. Han är EU-anhängare och avfärdade mitt förslag till nordiskt statsförbund i skriften "Ge Norden en chans!", utgiven 1993 mellan de två danska folkomröstningarna om Maastrichtavtalet, när vi möttes i en debatt inför den svenska EU-folkomröstningen. Nu har han tagit upp mina tankar i skriften Förbundsstaten Norden, även om han talar om förbundsstat och union och jag om statsförbund eller konfederation. Men han visar, liksom studien Norden en global vinnareregion (2006), att det finns intressanta Nordentankar inom den politiska eliten och bland EU-anhängare. Det ska vi ta vara på i debatten och följa upp i praktisk politik.

Men Norden har ett demos som EU saknar

Det är nödvändigt att peka på att det demos – folk eller nationsbildande kitt – som Europeiska unionen saknar, det har Norden. I Norden har vi mycket som förenar. Det är därför vi kan prata om ett förenat Norden utan att det blir oralistiskt.

Vi har i Norden visat att vi med stor framgång kan knyta samman en grupp länder i ett nära samarbete och bygga en bestående gemenskap. Norden är – till skillnad från EU – en **naturlig enhet**. Vår nordiska identitet summerar jag i 15 punkter:

1. **Geografi**. Insulärt läge i Europas periferi med stora avstånd och kärvt klimat.

2. **Historia.** Gemensam historia, även som en stat, Kalmarunionen.
3. **Fred.** Fred mellan länderna sedan 1814 trots ett årtusende av krig mellan länderna dessförinnan.
4. **Kultur:** Delar kultur och en i huvudsak sekulariserad luthersk religion.
5. **Värderingar.** Nordbor tänker ungefär lika, har samma livsstil, samma förhållningssätt till viktiga mänskliga och samhällsliga frågor, känner naturlig samhörighet.
6. **Rättstradition.** Lagar och rättstillämpning är i stort lika.
7. **Språk.** 22 av 25 miljoner nordbor talar ett skandinaviskt språk – svenska, danska eller norska – och kan därmed förstå varandra.
8. **Folk.** Norden utgör en folklig enhet, som historiskt är relativt etniskt homogen, men samtidigt under århundraden har varit öppen för invandring och impulser utifrån, vilka berikat länderna.
9. **Natur.** Kärlek till naturen.
10. **Ekonomi.** Hemmamarknad för växande antal företag och produkter; en femtedel av handeln sker mellan de nordiska länderna; ekonomierna har flätats samman och kompletterar varandra allt mer.
11. **Demokrati:** Lokalt självstyre, bred offentlig debatt, remissförfarande, offentlighetsprincip, högt valdeltagande (dock inte i EU-parlamentsval), folkrörelser, folkbildning och deltagardemokrati.
12. **Småstatskaraktär.** Identiteten är den hos en liten nation och stat, utan kolonialt arv och stormaktsroll.
13. **Öppenhet.** Politisk och ekonomiskt öppen mot världen, som ger global medvetenhet och närvaro.
14. **Samhällsmodell.** Skattefinansierad, generell välfärd på hög nivå, bra utbildning åt alla, stark jämlikhets- och jämställdhetstradition, regional utjämning, starkt minoritetsskydd, aktiv arbetsmarknadspolitik, kollektivavtal, höga miljökrav och omfattande mellanstatligt samarbete i Norden.
15. **Omvärldsbild:** Norden är i omvärldens ögon en enhet, som dessutom ofta är ett föredöme för andra och hamnar i topp i massor av internationella sammanställningar och mätningar.

Samla Norden utanför EU

Vi tar bäst vara på det nordiska samarbetet och våra respektive nationella intressen utanför Europeiska unionen och – så länge det inte är möjligt – utanför EMU och ”kärn-EU”. Fördjupat nordiskt samarbete har bättre förutsättningar att bli långsiktigt framgångsrikt än fördjupat europeiskt samarbete. Finns det stöd för en sådan hållning?

Makteliten i de nordiska EU-ländernas regeringar och riksdagar är ointresserade av ett fördjupat Nordensamarbete. Folket har däremot en annan uppfattning. Det visar flera opinionsmätningar vi haft på området. Responsen på Gunnar Wetterbergs bok bekräftar också detta. I en DN-artikel 25 oktober 2011 skriver han om förslaget att bilda en nordisk förbundsstat: ”Gensvaret var över all förväntan. I ett par oberoende opinionsundersökningar svarade drygt 40 procent att de var mycket eller ganska positiva, utan större skillnader mellan åldrar och länder.”

Den mest omfattande undersökningen i modern tid om nordiskt samarbete står Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet för. De frågade år 2017 över 3 000 personer från alla de åtta nordiska länderna om hur det ser på nordiskt samarbete. Svaren går att summera i fyra mycket glädjande meningar.

- **Det nordiska samarbetet har brett folkligt stöd.** Över 90 procent säger att det är viktigt eller mycket viktigt med ett nordiskt samarbete, varav nästan 60 procent anger det som ”mycket viktigt”.
- **Folket vill ha mer nordiskt samarbete.** Två tredjedelar vill ha ännu mer nordiskt samarbete. I alla länder är det en majoritet som önskar mer samarbete.
- **Internationaliseringen har gjort Nordensamarbetet ännu viktigare.** Två tredjedelar anser att de senaste årens internationella utveckling har gjort att ett nordiskt samarbete känns ännu viktigare i dag.
- **Stödet för nordiskt samarbete har ökat.** Fler är positiva till det nordiska samarbetet än tidigare, till exempel i jämförelse med en liknande undersökning 2006. Särskilt markant är förändringen i Sverige.

Vi har än färskare opinionsmätningar, som bekräftar samlingsen i Norden och inte i EU. I valet mellan fortsatt svenskt EU-medlemskap och ett utökat nordiskt samarbete skulle fler välja nordiskt samarbete, visar en opinionsundersökning från Sentio från maj 2019: 43,6 procent föredrar ett nordiskt samarbete istället för att vara kvar i EU, som 36,8 procent ville. En liknande undersökning gjordes i Danmark i april 2019 med samma resultat: majoriteten av danskarna skulle föredra ett nordiskt samarbete framför EU.

Nordens medborgare föredrar ett fördjupat nordiskt samarbete framför ett fördjupat EU-samarbete. Därför är arbetet för ett breddat och fördjupat nordiskt samarbete så viktigt!

Om vi fortsätter stå utanför Unionen inre kärna med valutaunion, finanspolitisk union och fördjupat samarbete på andra områden, kan vi göra Norden till en stark kraft i Europa och världen utanför EU. Vi har förlorat tid och kraft i samarbetet, men ”än är Norden ej förlorat”, för att alludera på det berömda uttrycket ”Än är Polen ej förlorat”, som uttrycker för att ”än finns det hopp”.

Nordens länder har utvecklat ett unikt samarbete. Det fick sin formella form i Nordiska rådet 1952 och senare Nordiska ministerrådet och mängder av specialorgan. Men det nordiska samarbetet omfattar mycket mer än de officiella organen. Det omfattar också Föreningen Norden, vänortsverksamhet, föreningsutbyte, näringslivskontakter, kommunkontakter, myndighetskontakter, släktband, studier, semesterresor och annat som för de nordiska folken och länderna närmare varandra. Detta ger det nordiska samarbetet en förankring och omfattning – en folklig styrka – som inte finns i EU-samarbetet.

Det nordiska samarbetet är därtill befriat från EU:s feodala och koloniala arv, som ger EU problem i relationen till omvärlden.

Unik nordisk samarbetsmodell

Den nordiska samarbetsmodellen bygger på ett samarbete som är:

- mellanstatligt
- frivilligt
- decentraliserat
- byråkratiskt
- individinriktat
- framvuxen underifrån.

EU-modellen är raka motsatsen: överstatlig istället för mellanstatlig, tvingande istället för frivillig, toppstyrd istället för decentraliserad, byråkratisk istället för obyråkratisk, ekonomiskt inriktad istället för individinriktad och framvuxen ovanifrån istället för underifrån.

Kontrasterna är slående, skillnaderna stora.

Den nordiska samarbetsmodellen har, trots sina brister, fungerat bra och gett bestående resultat. Det nordiska samarbetet har gett nordbor passfrihet – även om det för tillfället är satt på undantag liksom det är inom EU – lika sociala rättigheter, gemensam arbetsmarknad, gemensam studiemarknad, examensgiltighet, kommunal rösträtt, omfattande harmonisering av lagar, ekonomisk integration, gemensamt agerande internationellt, gemensamma standarder, flera totalt gemensamma nordiska institutioner – från folkhögskolor och forskningscentra till investeringsbank och informationskontor – och ett praktiskt samarbete inom de flesta samhällsområden, från isbrytning och elutbyte till statistikproduktion och biståndsarbete.

Det nordiska samarbetet är vardagsnära och framgångsrikt. Vi har rivit gränser i Norden utan att resa nya murar mot omvärlden – undantaget under flyktingkrisen och coronapandemin. Fram till 1994 hade det nordiska samarbetet nått lika långt eller längre än EG/EU-samarbetet.

Våga vara visionär

Vi måste våga vara visionärer och se en framtid där Nordens länder och folk tar av sig EU:s tvångströja. Jag tror på ett fördjupat nordiskt samarbete istället för ett fördjupat europeiskt samarbete.

Min vision är:

- Nära samarbete med EU, där Norden samarbetar med EU som självständiga stater eller statsförbund inom ramen för frihandels- och samarbetsavtal med EU av schweizisk modell, EES-avtal eller avtal som kan komma fram i förhandlingarna mellan EU och Storbritannien.
- Breddat och fördjupat samarbete i Norden inom ramen för ett statsförbund, en konfederation – inte en förbundsstat eller union – med en gemensam inre marknad och noga definierade samarbetsområden, där gemensam valuta kan vara aktuell, vilket jag ser positivt på.

- Öppna gränser mot omvärlden.

Ett breddat och fördjupat samarbete i Norden är omöjligt i EU, eftersom EU bygger på konformitet. Unionen accepterar inte att en grupp EU-länder agerar på egen hand i EU-systemet och mot tredje part, utom möjligen om de går före i EU-integrationen för att dra med sig andra länder. Det är alltså helt orealistiskt att räkna med en nordisk samling i EU.

Det är inte heller realistiskt att i närtid räkna med en nordisk samling utanför EU inom ramen för ett fördjupat Nordensamarbete. Men mycket kan hända, nu när EU är i kris och EU-motståndet växer i Europa, som förändrar spelplanen och därmed förutsättningarna. De senaste årtiondena har globalisering i kombination med nyliberalism gjort individer och näringsliv i det närmaste gränslösa. Men skatte- och välfärdspolitik formas fortfarande inom ramarna för nationalstaterna, som dock har tappat i inflytande, även om coronapandemin har gett dem en renässans. Denna obalans utgör en grogrund för olika typer av politisk extremism. Fungerande och realistiska statsöverskridande modeller i Norden för skatte- och välfärdspolitik kan motverka den växande samhällspolariseringen.

De grundläggande likheterna mellan de nordiska länderna ger Norden möjligheter till framgångsrik politisk, ekonomisk och folklig integration i motsats till förhållandena i EU. Förutom avskaffandet av gränshinder för medborgare och näringsliv, kunde ett förenat Norden också ha gemensam skatte- och välfärdspolitik. Ett förenat Norden har alla förutsättningar att kunna bli en stabil gemenskap, långt mer framgångsrikt än EU. Ett förenat Norden, byggt underifrån, har goda chanser att lyckas!

Det är åter dags att ännu en gång rikta en maning till regeringar, riksdagar, Nordiska rådet och inte minst våra nordiska medborgare: Ge Norden en chans!

Jörgen Bengtson